

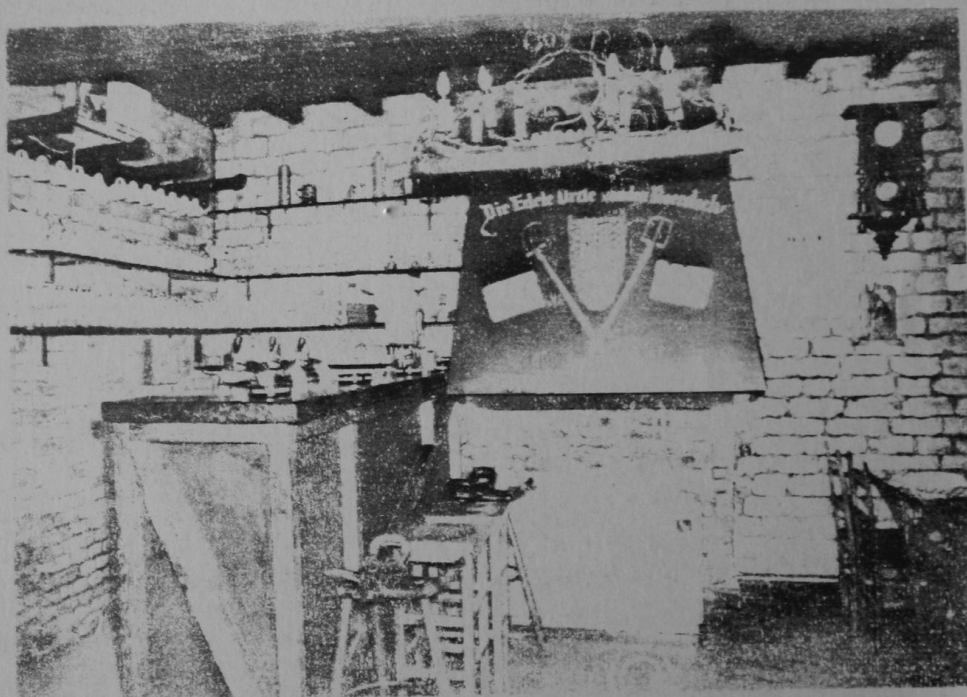
Museum «'t nieuwhuys»

Hoegaarden,

N° 69

ALPAIDIS

TIJDSCHRIFT voor HEEMKUNDE
FOLKLORE en OUDHEIDKUNDE

1982

18^e jaargang

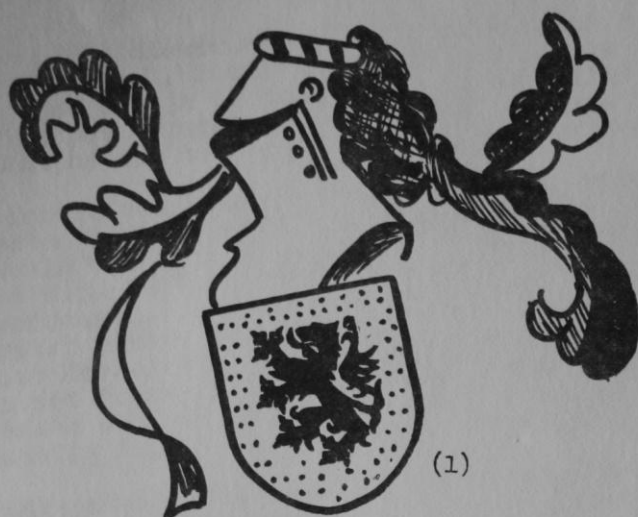
Alpaidis

inhoud:

NUMMER 69

Aflevering 4

- De taal is gans een volk blz. 3
- Het Schrikbewind te Hoegaarden blz. 13
- Het Hoekje van de Conservator blz. 19
- Oude Testamenten blz. 22
- Kultuurkrent

De taal
is gans
een volk

HOEGAARDEN
OUTGAARDEN
MELDERT OP TAALGEBIED DOORHEEN DE EEUWEN

Gerealiseerd door de Studie- en Navorsingscommissie
van het Nieuwhuys-Museum te Hoegaarden

aangeboden aan Juf. L. Wuyts en V.T.B. Hoegaarden
ter gelegenheid van 60 jaar V.T.B. en
12 jaar V.T.B. te Hoegaarden.

(1) Leeuw van sabel, getongd en geklauwd van keel, op veld van goud.
(Ref. Belgisch Staatsblad)

- 5 -

In de Middeleeuwen kwamen de volkstalen niet in aanmerking als bestuurstaal. Zowel in Vlaanderen als in Brabant, Namen, Luik was het Latijn de enige taal in de kerkelijke en in de wereldlijke bestuurszaken. De monopoliepositie van het Latijn duurt minstens tot aan het einde van de 12e eeuw.

Onder de voornaamste factoren die de bestuurstaal in onze gewesten hebben bepaald is de personaliteit van de prins en bijgevolg van zijn administratie en van de belangrijkste. Het zijn de Vorsten die het grootste deel van hun personeel meebrengen, een personeel dat dan vooral de taal die zal gebruikt worden regelt.

Daar Hoegaarden van Luik afhangt wordt gans de administratie in het Frans of in het Latijn gevoerd. Dat impliceert ook dat iemand als een sekretaris Sweerts in de 18e eeuw drie talen machtig is, het Latijn, het Frans en het Nederlands.

Outgaarden laten we hier buiten beschouwing omdat het pas in 1796 is dat Outgaarden een zelfstandige gemeente wordt in het kanton Hoegaarden tot 1810, om vervolgens op te gaan in de gemeente Zétrud-Lumay tot 1922.

Meldert daarentegen in het hertogdom Brabant gelegen, bezit al een Vlaamse oorkonde in 1270. Dit is in elk geval vroeg, want oorkonden in het Vlaams in de 13e eeuw zijn uiterst zeldzaam.

Naast de bestuurstaal die gebruikt wordt met de overheid zijn er de betrekkingen tussen de plaatselijke regeerders en de dorpingen. Voor zover we kunnen terug gaan zijn die steeds in het Vlaams gesteld voor van de periode tot de Franse Overheersing aangaat. De wetten op het bierbrouwen zijn er een typisch voorbeeld van. Anderzijds is het even waar dat de regenten van Hoegaarden, die tevens de grote brouwers waren en in familieverband stonden met de andere groten van het dorp, de Franse taal machtig zijn en ook gebruiken.

De inwoners gebruiken hun Vlaams dialect en in familie zaken gebruikt men bv. in de notarisakten nu eens het Vlaams, dan weer het Frans.

Met de komst van de Fransen en de indeling van onze gewesten bij het Franse Rijk wordt het Frans de enige taal in geheel het rijk. Hoegaarden wordt meteen uit het Luikse verband genomen en ingedeeld in het Departement van de Dijle.

Hoegaarden wordt de hoofdplaats van een kanton met als gemeenten Outgaarden, Bost, Ezemaal, Goetsenhoven, Hakendover, Oorbeek, Overlaar, Rommersom, Wulmersum, Houtem-Sint-Margriet en de Waalse gemeenten Sluizen, Linsmeau, Op- en Neerheylissem en Zétrud-Lumay.

Dat dit een mengsel is van Vlaamse en Waalse dorpen speelt geen enkele rol, omdat er maar één taal is in het Franse Rijk.

Na enige jaren wordt het kanton Hoegaarden opgeheven en in 1810 wordt Outgaarden bij Zétrud-Lumay gevoegd op 2 mei, deels omdat een reeks huizen afhing van de parochie Zétrud-Lumay, deels omdat de graven d'Astier voor het grootste deel grondbezitters zijn van de parochie Zétrud-Lumay als Outgaarden. Over taal wordt niets vermeld.

De machtswisseling te Hoegaarden, met de komst der Fransen hebben tot onlusten en troebelen geleid, zodanig wie voorheen fier was op de kennis van het Frans, zoals de oude Regentie, nu in opstand gaat komen tegen de gedwongen verfransing.

Tijdens de Hollandse Periode tussen 1815 en 1830 voert Koning Willem I een taalpolitiek en een taalgrenspolitiek. Konkreet betekent dit dat de verslagen van de gemeenteraden, ook die van Zétrud-Lumay, tussen 1823 en 1830 in het Nederlands zijn gesteld en vanaf de eerste vergadering na de Belgische Onafhankelijkheid terug in het Frans. Zo ook geschiedde te Hoegaarden waar tot 1932, tot aan de grote taalwetten in verband met het taalgebruik in de administratie, het Frans werd gebruikt om de verslagen in te schrijven van de gemeenteraadszittingen.

Laten wij wel het volgende voor ogen houden, deze verslagen geven het relaas van de gemeenteraadszittingen, met dien verstande dat de teksten verbeterd en in het net ingeschreven zijn in het verslagboek.

Het is de sekretaris of voor een bepaalde kwestie of periode een gemeenteraadslid, die nota's neemt tijdens de vergadering.

Hij maakt er een opstel van, dat na goedkeuring door het Schepenkollege, in een speciaal boek wordt ingeschreven.

Aldus krijgen we soms een min of meer verwrongen beeld van bepaalde heftige vergaderingen.

De partijstrekking van het Schepenkollege speelt hierin een rol, waar moet rekening mee gehouden worden.

Zo lezen we dat op 3 maart 1921, wanneer moet gestemd worden tegen sekretaris Ausloos, de verslaggever het volgende heeft neergepend: "on passe au vote auquel il a été procédé à huis clos, donne sept ja sur sept votes".

Besluit: zoals hun voorvaderen deden, spraken deze Hoegaardiërs hun dialect op de zittingen en de taal... er was nooit een tweestrijd of een kwestie van klachten.

In een verslag van 15 juni 1890 is akte genomen van een brief van het Willemfonds. Men zou er een volgende zitting op antwoorden, en dat is nooit gebeurd. We kunnen slechts gissen dat het over een taalkwestie ging, maar het dokument is verdwenen. Geen probleem dus.

Vergeten we trouwens niet dat Hoegaarden als taalgrensgemeente, met een wekelijkse markt en grenzend aan Zétrud-Lumay een zeker centrum uitnaakte voor de omliggende dorpen tot ver in de 19e eeuw. En alle Hoegaardiërs kenden minstens een mondvol Waals.

De aanvragen door private personen aan de gemeente gedaan zijn nu eens Franstalig, dan weer Nederlandstalig. Het heeft er de schijn van dat de inwoners die de Franse taal machtig zijn, ze ook gebruiken in officiële zaken. De aanvraag voor het oprichten van een suikerfabriek is in het Frans. Het kan ook moeilijk anders, want de fabrieken die te Hoegaarden worden opgericht zijn in handen van de verfranste liberale burgers van Hoegaarden of van Walen uit de omgeving, vooral uit Jodoigne. Op 23 december 1876 werden de statuten voor een nieuwe suikerfabriek opgesteld onder de benaming: Sucrerie du Grand Pont.

De gemeente gaf in haar betrekkingen inwoners nu wel het slechte voorbeeld. In 1901 wordt er een nieuw tweetalig politiereglement voor de herbergen opgesteld en op 9 mei 1930 wordt nog beslist nieuwe tweetalige straatnaamborden te plaatsen. Diezelfde gemeente besliste op de zitting van 21 januari 1914 het Frans te gebruiken in de korrespondentie met de militaire autoriteiten, gezien de wet op het taalgebruik in het leger. En diezelfde gemeente liet de kermisaffiches tweetalig vervaardigen en uithangen, waartegen de studenten van "De Hagelanden" in 1896 heftig protesteerden in hun tijdschrift, zoals diezelfde studenten de draak staken met Franstalige, verkeerd gespelde uithangborden aan Hoegaardse herbergen. Maar blijkbaar was dat allemaal geen zorg voor het in de 19e eeuw zich moeilijk handhavende Hoegaarden, omdat de konkurrentiedruk van Tienen op elk gebied toenam: het bier, de suiker, de markt en de verbindingswegen. Hoegaarden kon niet meer volgen de 18e eeuw was voorgoed voorbij.

Tienen, het was de stad die een élan nam, waar de liberale burgerij van Hoegaarden naar opkeek. En zoals Tienen zijn "Société des Beaux Arts" had, zo richtte Hoegaarden in 1861 zijn "Société des Mélomanes" op. En Hoegaarden bouwde een nieuwe gemeenteschool in 1874 met als opschrift "Ecole communale garçons - filles" alhoewel het onderwijs steeds in het Nederlands werd gegeven. Slechts (!) sinds 1926 vindt men op het uurrooster 4 uur Franse taal per week (Délibération du conseil communal, 7.7.1926), gezien de wet op het lager Onderwijs en het feit dat Hoegaarden op de taalgrens lag. Wat dat onderwijs nog betreft: in 1820 werd door Juffrouwen uit Jodoigne die als kloosterzusters samenleefden onder de geestelijke leiding van een priester J. Delfosse geboren in Henegouwen een school geopend in het verlaten klooster der Bogaerden. Het pensionaat is Franstalig en de dochters van de Hoegaardse gemeentebestuurders zijn de eerste leerlingen.

En zo bleef Hoegaarden officieel Franstalig tot 1932 maar er waren geen discussies want de Matigheidsbond en de toneelvereniging "Vreugd in Deugd" in het patronaat deden aan volksverheffing in plaats van aan volksbewustmaking.

De Hoegaardse pastoors hetzij door hun afkomst, hetzij door hun opleiding, en daar was geen weg naast, probeerden hun schapen, liberalen en landbouwers, zachtjes te houden zonder brokken te maken. Zo er in de 19e eeuw zeer hevige tweestrijd was op politiek gebied tussen liberalen en katholieken was er in de 20e eeuw zelfs hier geen sprake meer van.

Hoegaarden was voorgoed ingesluimerd en werd een uiterst rustig en vredig provinciestedje, een dromend openlucht museum.

Ook Meldert liet zich aan de taal niet veel gelogen en heeft er bijna een grote gebiedswinst aangedaan. Van 1796 tot 1814 waren alle inwoners van Sluizen parochianen van Meldert en in het jaar negen van de Franse Revolutie (1801-02) wilde men Sluizen zelfs met Meldert verenigen tot één gemeente.

Meldert ook een landbouwdorp bij uitstek, stuurde zelfs in de 19e eeuw in grote getale zijn kinderen naar de school te Sluizen. Zoals vele inwoners uit deze gemeenten redeneerden de boeren dat meisjes die Frans konden toch tot de betere stand behoorden. Dat de afstand tot de school ook een rol speelde is evident en zo eindigen we weer met te stellen dat op het front van de taal vrijwel alles rustig was, trouwens in 1914 was er nog altijd geen enkele telefoon te Meldert. Zelfs het kasteel was niet aangesloten op het telefoonnet.

Enigzins anders verliep het te Outgaarden, aangehecht bij Zétrud-Lumay van 1810 tot 1922. De twee nieuwe leden voor de gemeenteraad die in 1829 moesten verkozen worden zijn tweetalig.

Van de vier kandidaten werden de twee éentalige Walen geweerd, maar ja, 1829 is nog onder het Hollands bewind.

Normaal werden vanaf het begin alle officiële betrekkingen tussen Outgaarden en Zétrud-Lumay in het Frans gevoerd.

Op 4 oktober 1835, een zondag, werd een reglement van orde uitgehangen 's morgens aan de kerk van Zétrud-Lumay en 's namiddags na het lof aan de kerk van Outgaarden, in het Frans !

Wanneer in 1843 een gemeenteschool wordt opgericht in Zétrud-Lumay adopteert de gemeente in 1844 de private school van koster François te Outgaarden. Maar Outgaarden behoorde tot het schoolkanton Geldenaken tot mei 1921. Daarbij komt nog dat de zusters van de Providence van Champion een klas openen in Zétrud, rectover de kerk op de baan Tienen-Geldenaken in 1880.

In 1881 wordt daar een "Vlaamse klas" gebouwd. Deze klas blijft funktioneren tot 1939. Hier lopen Vlaamse jongens en meisjes van Outgaarden en Hoegaarden school om een versterkte opvoeding in het Frans te krijgen. En toch loopt het mis en wel om verschillende reden.

Het gemeentereglement dat op 15 februari 1908 wordt opgesteld is tweetalig. Sinds 1917 worden de rekeningen en begrotingen van de kerkfabriek in het Vlaams opgesteld te Outgaarden.

De pastoors die te Outgaarden benoemd worden sinds de 17e eeuw zijn priesters uit Wallonië, Brussel of vooral voor de 19e eeuw Tienenaars. Maar dan komt pastoor Diels, afkomstig uit Schoten en vlaamsgezind. Hij schrijft een "Bijdrage tot de Geschiedenis van Outgaarden", getrokken uit het handschrift van E.H. Figeys, anno 1900, en uit de registers en archieven van EE. HH. De Leeuw en Van Meldert, pastoors van deze parochie.

En pastoor Diels schrijft "... maar de taal en het volk van Outgaarden zelf bleef Vlaams, maar och Heere, welk Vlaams" en wat verder heeft hij het over de Aktivisten "...de hevige Vlamingen gelukkig niet te talrijk". Maar als geestelijke herder trekt hij de conclusie die we geven voor wat ze is "...weliswaar deed zich de Franse invloed gevoelen in meest al de zaken, in het bestuur, in de omgang met malkander, en vooral helaas in de zeden...".

Verder liep het mis met het onderwijs. In 1914 wordt een Walin hulp-onderwijzeres te Outgaarden. Zij neemt dan ontslag om onderwijzeres in Lumay te worden en een Walin van Saint-Jean-Geest de echtgenote van de sekretaris van Lumay, wordt in 1919 te Outgaarden benoemd. Zij spreekt geen Vlaams, maar haar benoeming is te verklaren als een weerwraakmaatregel.

Dit doet de inwoners van Outgaarden ijveren voor hun onafhankelijkheid die er dan zeer vlug zal komen.

En die komt er in 1922 en Zétrud-Lumay is onvoorwaardelijk akkoord, want demografisch is de situatie zo geëvolueerd dat Zétrud nog een minderheid uitmaakt wat zijn getal inwoners betreft.

Zonder een drastische maatregel dreigt de taalgrens van noord naar zuid op te schuiven zoals een goede eeuw voordien bijna het geval was te Meldert.

Wat aktivisme met behulp van de Duitse bezetter 1917-18 niet gehaald heeft wordt nu bereikt voor Outgaarden door de faktor bevolkingskracht.

De volkstellingen leren ons het volgende voor de gemeente Zétrud-Lumay:

1846	totale bevolking	1493
	Outgaarden	589
	Zétrud-Lumay	904
	Franstaligen	1010
	Vlaamstaligen	483
1920	totale bevolking	1610
	Franstaligen	587
	Vlaamstaligen	789
	tweetaligen	234

De zwanezang van Zétrud-Lumay komt in 1920 wanneer te Outgaarden een oorlogsmonument wordt ingehuldigd met een grote stoet, een tweetalige programmabrochure en een ééntalige Franse redevoering door de burgemeester, omdat hij geen Nederlands kon.

Administratief en teritoriaal komt er nog één wijziging. Op 1 september 1963 gaan Zétrud-Lumay, Sluizen, Op- en Neerheylissen naar het Waalse arrondissement Nijvel en het Vlaamse gedeelte van het gehucht Elst gaat naar Hoegaarden.

Wij kunnen besluiten met te zeggen, dat de echte strijd en op-laaierende passies niet thuishoren in dit relaas en met te beklem-tonen dat de fusie Hoegaarden, Outgaarden en Meldert op gebied van volksaard geslaagd is te noemen.

Ondanks de nabijheid en het aan de lijve ondervinden van een taalgrens.

Ondanks de inwijking van landbouwers en hulppersoneel in de drie gemeenten en nijveraars in Hoegaarden.

Ondanks de aantrekkingspool van het verfranste Tienen, bleef de eigen volkskracht zo groot dat de Vlaamse aard NOOIT is aan-getast geweest.

Wat is er mooier te vermelden bij de viering van 60 jaar V.T.B. en zeker 12 jaar V.T.B. Hoegaarden.

Nota's Bibliografie en Onuitgegeven bronnen
=====

In het museum te Hoegaarden kan elke bezoeker kennis nemen van:

- Een exemplaar van het "Annoncenblad van Hougaerde - 'L' Echo d' Hougaerde "
- Een ingekaderd tentalig Franse exemplaar van een gedrukte tekst uit 1845 door het gemeentebestuur uitgegeven en waarin de voordelen worden opgesomd lager onderwijs te volgen.
- Een schrift van een leerling met vooraan ingeplakt, tweetalig de naam, het leerjaar, het vak....

De Vlaamse schepenakte van Meldert anno 1270 .

De Franse taal is de enige taal van het volk, het gerecht en het bestuur: Wet van 2 frimaire jaar IV, IX, 2, Wet van 28 fremaire jaar IV (Pasinomie, le serie, de VII) tijdens de Franse Overheersing.

Tijdens het Hollands bewind (1814-1830): De akten van de burgerlijke stand moeten in de streektaal worden opgesteld (Journal officiel du Gouvernement de la Belgique, 1 oktober 1814) K.B. (Kon. Besluit) 15 september 1819, art. 6: Zuid Brabant blijft buiten de kwestie, maar de koning behoudt zich het recht voor de bepalingen van het taalbesluit van 1819 toepasselijk te verklaren in die gemeente van Zuid Brabant, waar het bij nader onderzoek zal blijken dat de Vlaamse taal de "landstaal" is.

K.B. 5 juli 1822: toepassing van K.B. van 15 september 1819 op de als tentalig Vlaamse beschouwde arrondissementen Leuven en Brussel.

Voor de periode sinds de Belgische Onafhankelijkheid

-Délibérations du Conseil Communal van Hoegaarden, Zétrud-Lumay en Sluizen.

Speciaal voor Outgaarden: Dodion M., Bijdrage tot de Geschiedenis van Outgaarden, 1965 , uitgave van het manuscript van pastoor Diels, bijgehouden tot 1926 en M.Macs, de Toponymie van Outgaarden, Leuven 1929.

Speciaal voor Hoegaarden: het dagboek van Dr. H. Van Nerum (1808-94) Mémoires Personnels" en "Extraits de mémoires sur la famille Van Nerum de Hougaerde" door E. Van Nerum van 1821

+°+°+°+°+°+°+°+

FLITSEN UIT HET VERLEDENEen herderszaak

In 1840 bezat landbouwer Uyttebroeck uit Tienen een stuk laver te Bost, gehucht dat destijds tot Hoegaarden behoorde. Een Tiense herder liet op deze klavergrond zijn schapen eten, zonder dat Uyttebroeck hiertegen klacht neerlegde. Tienenaars waren immers vrienden onder elkaar.

Maar toen een Hoegaardse herder, in dienst van François Collaert uit Hoegaarden, met zijn dieren op dezelfde klavers kwam, liet Uyttebroeck dadelijk door een soldaat uit Tienen, een proces-verbaal opstellen. De Tiense herder die de zaak had verraden, trad als getuige op ten voordele van Uyttebroeck.

Collaert en zijn herder verschenen op het Politiebureau te Tienen op 17 September 1840 en liepen een boete op van 1,80 fr. buiten de proceskosten. Onverwijld kwam de Hoegaardse gemeenteraad in speciale zitting samen, om over dit zeer ernstig feit te beraadslagen. Deze Raad zetelde onder het Voorzitterschap van Burgemeester De Zangré, die klacht neerlegde tegen het feit, dat niemand buiten de gerechtsdienaars het recht hadden om op Hoegaardse grond een P.V. op te maken tegen Hoegaardiërs en ook tegen het dagaan van Collaert en zijn herdersknecht voor het Tiens tribunaal en ten slotte eveneens tegen het feit, dat de Hoegaardse gemeenteraad van het voorval niet verwittigd werd. Gezien al deze gewichtige beslissingen, verklaarden zij de zaak als onwettig, zodat Collaert zijn boete niet moest betalen.

Vanaf dat ogenblik was Uyttebroeck voorzichtiger en was het gedaan met schapen laten te grazen op de klavers te Bost. Alleen een kwestie van slim te zijn.

SCHRIKBEVIND
TE
HOEGAARDEN

7. DE HOEGAARDSE PATRIOTTEN RUKKEN UIT (22 juli 1789)

Jan Windelinx, de Tiense Volksgeneraal, verbleef sinds juni 1788 in Hoegaarden en bereidde er in alle stilte de opstand voor, die in de geschiedenis "de Brabantse Omwenteling" zou genoemd worden en te Tienen haar eerste aanstoot kreeg, om vier maanden later in het ganse land ontketend te worden. En Van Autgaerden zou te Hoegaarden op dezelfde wijze handelen.

Op 14 juli 1789 was te Parijs de revolutie uitgebroken en de Bastille bestormd, terwijl in het land van Luik, waar de opstandige geest sterker was dan in het overige van het land, kwam het volk in gisting tegen zijn Bisschop. Windelinx oordeelde dat ook voor hem het ogenblik gekomen was om naar zijn geboortestad terug te keren en met zijn "Patriottenkorps" tot de aktie over te gaan.

Zo vertrok hij op 20 juli 1789 naar Tienen, gezeten in een open galakoets, hem door Van Autgaerden verschaft. Hij was vergezeld van drie Paters (Begaarden?) en werd vooraf gegaan van een ruiter die triomfantelijk zijn komst meldde. In Overlaar werd hij vervoegd door enkele van zijn volgelingen die ook de vlucht hadden moeten nemen. Om 10.30 uur reed hij de stad binnen en zijn komst sloeg als een bom in.

Een aanhoudingsmandaat werd dadelijk tegen hem uitgeschreven en op 22 juli omstreeks 16 uur kon Windelinx in de Cabbeekstraat door de soldaten van het Oostenrijks garnizoen aangehouden worden en in de boeien geslaan. Zijn aanhangers hiervan verwittigd, snelden hem onmiddellijk ter hulp aan de Grote Markt en de opstand brak los. Op de toren van St. Germanus werd de stormklok geluid en meer dan 1.000 oproerlingen vielen de soldaten aan, waarvan er een werd gedood. Het militair detachement kreeg versterking en zij gelukten erin Windelinx tot in de gevangenis van de Vogelpoort bij het Begijnhof te slepen, waar hij geboeid in het cachot werd geworpen. Twintig soldaten trokken sterk gewapend de wacht op, terwijl ondertussen de huizen der Oostenrijksgezinden geplunderd werden door een los gelaten menigte.

Het gebeuren werd ijlings aan Van Autgaerden gemeld, die bliksemsnel zijn mannen opriep. Een honderdtal boeren uit Hoegaarden, gewapend met ricken en pikken, bijlen, breekijsers, vechtknuppels, dorsvlegels en zelf geweren, trokken al schreeuwend en tierend in de richting van Tienen.

De Hoegaardse Patriotten waren uitgerukt en werden op hun weg door tal van anderen vervoegd. Wanneer zij langs de Moespickvest naar de gevangenis togen waren zij met meer dan 400.

Uittreksels uit het werk van Jan Wauters, getiteld

"BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN TIENEN - MCMLXII"

Omstreeks die tijd had Windelinckx het losbreken van de storm in heel het land voorzien en op 20 juli 1789 waagde hij

het Hoegaarden te verlaten en terug naar Tienen te komen. Volgens het rapport van onze militaire bevelhebber zou Jan op 20 juli 1789, om 10 h 30 in een open koets langs de Hoegaardse Poort zijn binnengereden : *avec trois moines dans une voiture ouverte, précédée d'un avant-coureur à cheval qui criait : Place, place ! pour annoncer plus ouvertement son entrée.*

Als een lopend vuur verspreidde zich het nieuws van zijn aankomst en heel de nacht door was het een ongekende beweging voor de brouwerij en in de anders zo stille Beenhouwersstraat.

Bayl had graag onze Jan onmiddellijk aangehouden, maar

Vogelpoort. Opeens komen daar meer dan honderd bewoners van Hoegaarden, schreeuwend en tierend, langs de Moespikvest op de gevangenis toegelopen. Uit de aanpalende straten schieten nog honderden oproerlingen toe en overal klinkt het *Windelinckx van ons ! Hij moet vrij !* Met bijlen en breekijzers valt men de gevangenis aan ; de soldaten nemen de vlucht en, achtervolgd, ver-

verder. Dronkaards, dieven en huilende wijven voegen zich bij de oproerlingen en het wordt alles een teugelloze baldadigheid ('). In een oogwenk wordt de gevangenispoort opengebroken en op de schouders van enkele stoere mannen gezeten brengt men juichend de Generaal Jan Guillaume Windelinckx naar zijn woning. Het gepeupel blijft ondertussen vernielen en plunderen en slechts na drie dagen van ongehoorde losbandigheid keert een betrekkelijke rust terug.

Nopens de aanval op de gevangenis bestaan echter twee versies:

- de rebellen zouden door de wacht verdreven geweest zijn, nadat een hunner was gedood. Maar 's anderdaags zouden zij nog talrijker zijn teruggekeerd. Het is op dat ogenblik dat zij ten getalle van 400 zouden geweest zijn en erin gelukten Windelinx te bevrijden.
- na twee uren reeds zouden zij de soldaten hebben verjaagd en Windelinx uit het cachot hebben gehaald.

Wat er ook van zij, Windelinx werd op de schouders van enkele sterke Hoegaardiërs, juichend naar zijn woning in de Beenhouwersstraat (huidige Donystraat) gebracht. Dronkaards, dieven en huilende wijven uit Tienen hadden zich ondertussen bij de bende gevoegd en waren aan het maiten gegaan. Gedurende drie dagen bleef het gepeupel in een teugelloze losbandigheid ongehoorde baldadigheid de huizen der Vijgen plunderen. Meer dan 300 huizen werden vernield.

Na de "tumulte van Thienen" keerden de Hoegaardse Patriotten terug naar hun dorp, om samen met hun leider Notaris en Regent-Burgemeester Van Autgaerden de overwinning van hun eerste uitval te vieren. De Regentie trof geen maatregelen, omdat zij Van Autgaerden en zijn volgelingen vreesden, de zaken buiten de Hoegaardse juridictie was geschied en ook omdat het stadsbestuur van Tienen, die Windelinx heimelijk steunde geen klacht indiende.

8. DODELIJK SCHOT TE HOEGAARDEN (26 juli 1789)

=====

De patriotten van Hoegaarden voelden zich reeds de helden van hun tijd. Zij hadden immers te Tienen een staaltje van hun durf getoond, door Windelinx uit de handen der Oostenrijkers te halen. Door deze zege aangemoedigd, zouden zij nu in eigen dorp met de "VIJGEN" gaan afrekenen.

Op 26 juli 1789 werd op de Vroente in het huis van Joannes Mareels een complot gesmeed tussen een aanzienlijk aantal Hoegaardiërs "drinckende aldaer, singende ende seggende Vivat de patriotten van Hougaerde, vvat onsen borgemeester Van Autgaerden, vandagh gaen wy uyt om de veygen te slaen".

Zij vertrokken tot op de Beek in het huis van Jonis Hermans, waar nog meerdere aanhangers zich bij de rebellen voegden. Daar besloten zij het huis van de herbergier Nicolaes Brieven "die gense capelle" genaamd en stamlokaal der Vijgen (huidig huis Rosier) en ook de woonst van schepen Lintermans "die dagh ten gronde" af te breken.

afstak op den 26^{en} july 1799. ten huize van joannes
marie's gesteren op den vrient en complot gemaakt
gewest is van veel hoegardien drinckende aldaer
zeggende ende zeggende. Wilt de patriotten van hoegardien
vint onsen congresstet van ontgaerden vondaegh gaen wij
wijst en de seijgen te klare van dat hij bij vortroepen
tot op de becke tot in het huys van Louis hermans
3^{en} alwaer het complot noch vermeerderd is, ende
van daer hij sij tot in het huys van de Maatschappij huysde
gegaen alwaer hij een geweer gekregen hebben ~~en~~ onder welke
ende was. Vragende ook een geweer Hendrich joseph
rouvroys ende noch meer andere ende van dat hij

eene schente heeft sien lopen op het voorst. huys
door den voorst. Hendrich joseph rouvroys ende noch
eene tweede schente door eenen der selve beelden
niet wetende door wie, ende aldaen noch een
derde schente gehoord heeft niet wetende. Van wie
ende horts daer naar heeft gehoorde als dat antoon
Jaquemae's eenen der voorst. complot gequest gewest
is ende seldt daervan gestorven ende voortd. vord
den voorst. declarant. alsdat Hendrich zweerts Joone jan
zweerts Louis reus schoenmaeker jerras van mol ook
schoenmaeker jacobus herard ^{ende dromis mont} handwercker ook in
het seldste complot geweest zijn, verclaerende den voorst.

So gingen zij verder tot in de woning van Mathias Huyvels (?) waar zij een geweer kregen, wijl de schrijnwerker Hendrick Joseph Rouvroye en nog meerdere anderen reeds in 't bezit waren van een vuurwapen. Vervolgens kwamen zij ter hoogte van de woning van Bernard Ruttens, genaamd "den open kop", waar zij wilden binnen gaan, doch op die plaats had de wacht post gevat en om geen voorbarige moeilijkheden te krijgen, trokken zij dan maar verder tot aan de "gense capelle", waar zij rond middernacht toekwamen.

Tot de opstandelingen behoorden ook Hendrick Sweerts (zoon van Jan) Jonis Rens schoenmaker, Servaes Vannol, eveneens schoenmaker, François Poel (of Noel) en de handwerker Jacobus Gerard (of Kerard). Zij schreeuwden voortdurend "Vivat de Patriotten, vivat den borge-meester Van Autgaerden, vandagh moeten de veygen Mordien draen" (tot aan de dood eraan) en al vloekend roepende dat het huis van Brieven moest "van een geslaagen worden". Zij wierpen een ruit van de gense capelle aan stukken, wijl Rouvroye een vuurschot leste in de richting van de woning. Een tweede schot werd door de Patriottenbende afgevuurd, kort nadien gevolgd van een derde, waarvan de dader niet bekend is. Helas....., dit derde schot was dodelijk, het trof Anthoen Sacl-maeckers, slotenmaket van beroep en vader van vijf minderjarige kinderen, die eveneens tot de "insurgenten" behoorde en zich ter hoogte bevond van het huis van François Vandenbempt. Hij viel dodelijk getroffen neer en overleed aan zijn verwondingen. Het is echter niet geweten als het dodelijk schot vanuit de "gense capelle" of uit de rangen der opstandelingen kwam en verkeerdelijk een van hun eigen mannen trof. Het stelde nochtans een einde aan de baldadigheden. Saclmaeckers werd naar huis gedragen en de Patriotten gingen weinig fier uiteen.

Ook tegen deze vergripen bleef de Regentie passief, want zij voelde zich, ingevolge de overal heersende troebelen, weinig veilig en niet meer gesteund door het Luikse gezag, om een nieuw proces in te zetten. En ten slotte was er slechts een ruit ingeworpen want de dader van het dodelijk schot bleef onbekend, zodat niemand iets bewijzen kon.

Later op 29 aug. 1792 legde Jan Baptist Taverniers in het huis van Nicolaes Brieven "onder solemnele eede ende zonder de minste inductie nochte peruasie van iemandt, dan enckelyck ten behoefte van de pure waerheyt en justitie" de declaratie af van wat hij wist en gezien had inzake de buitensporigheden van 26 juli 1789. Zijn verklaring werd op akte gesteld door Notaris Jean Robert Hennin, in 't bijzijn van de getuigen Hendrick Van Nerum "in de medeeynen Licentiaet ende seer expert" (zoon van Schepen Joannes Van Nerum) en Servaes Boulanger, kleermaker. Hetzelfde geschiedde op 25 sept. 1792 door Lambert Vandenbos, koord-draaier eveneens in het huis en op verzoek van Brieven en op akte gesteld doot Not. Hennin, in het bijzijn van de getuigen Hendrick Van Nerum en Pascal Houbar.

wordt vervolgd.....

KONING LEOPOLD I TE HOEGAARDEN

Theodore Van Nerun, bijgenaamd "Pek" wilde zijn 20ste verjaaring op buitengewone wijze vieren en had daarom met een paar vrienden een complot gesmeed. Zij bereidden namelijk een geweldige grap voor, en de Hoegaardiërs een poets te bakken. Het gerucht werd verspreid, aldat Leopold I, de Koning der Belgen, in de nacht van 1 Oktober 1837, incognito door Hoegaarden zou komen, van uit de richting Geldenaken, naar Tienen toe.

Burgemeester De Zangré die van deze doortocht niet officieel was verwittigd, zat met de handen in de haren en wist geen raad. Nochtans mocht dit gebeuren niet onopgemerkt voorbij gaan en in allerhaast werden de nodige schikkingen getroffen. Een ontvangst-komitee vanengesteld uit het Schepencollege werd gevormd, om de Vorst te verwelkomen, terwijl het volk opgeroepen werd om de Koning toe te juichen. De Hoegaardiërs wilden laten zien, dat zij ondanks de geheimhouding toch op de hoogte waren van het Koninklijk gebeuren.

Bij het intreden der duisternis, stelde het komitee zich op, aan de plaats waar zich het oud station bevond, terwijl de inwoners aan hun deuren stonden. Het juiste uur van doortocht was niet bekend, maar de Vorst zou hen niet ontsnappen en om de tijd te doden, gingen de leden van het komitee om de beurten in een nabij gelegen herberg, enkele pinten drinken. De afwisseling van wacht herhaalde zich zo dikwijls dat het bier naar het hoofd begon te gaan, zodat het komitee weldra in dronken toestand verkeerde, om hun Koning te ontvangen.

Te middernacht had de wachter paardengetrapt gehoord en dadelijk de Burgemeester en de andere leden uit de herberg gehaald onder de kreet "Leve de Koning". In de verte naderde inderdaad een koets, omringd door enkele ruiters. Wegens het gure weder droegen de mannen uit het Koninklijk gevolg, allen een diepe hoed en lange mantels, terwijl de Vorst zelf weggedoken in zijn koets, een pelsmantel om zich had met opgeslagen kraag en een borremuts. Zij bijna onkenkelijk in die duistere nacht, waar slechts enkele toortsen een spookachtig licht wierpen. Ter hoogte van het ontvangskomitee moesten de ruiters stoppen, wegens de opgepropte menigte die haar Vorst warm toejuichte. De Burgemeester noemde de Koning welkom in het dorp en nodigde hem uit, een warme drank te nemen alvorens zijn reis te vervolgen. De Koning wees beleefd deze uitnodiging af, onder voorwendsel dat hij dringend zijn reis moest vervolgen.

Maar de dronken komiteeleden verplichtten de Koning even af te stappen. Er bleef, om geen kabaal te maken, aan de Vorst niets anders over dan op de wil van het volk in te gaan. Daar gebeurde het, want onder het flauwe kaarslicht herkende men in de Koning niemand minder dan "Pek" die zijn heil zocht in de vlucht, om aan een pak slagen te ontsnappen. Die nacht werd er te Hoegaarden gedronken en gelachen om de wijze hoe het Schepencollege in de doeken werd gedaan. Dit laatste stelde allen in het werk om de zaak zo snel mogelijk te doen vergeten en in de doofpot te steken. Pek heeft zich de eerste weken niet meer in het openbaar durven vertonen.

HET HOEKJE

van de CONSERVATOR

A. 25 DE DORSVLEGEL

Na de oogst, als het graan veilig in de schuren opgeborgen was, kwam er weer een tijd van hard werken. De akkers moesten opnieuw bemest en bewerkt worden, de aardappelen gerooid, met daarbij nog de zware biotentijd.

Benmaal dit alles voorbij, kwam er nog geen rust voor de boer. Het graan in de schuur wachtte op de dorsvlegel. Elk vrij uur tijdens de herfst en de winter werd er aan besteed. Tot 12 uur per dag kon men het eentonig geklop horen.

Het dorsen gebeurde met de dorsvlegel. De vlegel zelf werd gemaakt van taai essenhout of van beuk. De beste vlegels waren van de buksboom. Dit is de gekende "palmaai" van de palmprocessie.

Maar zo waren er niet veel. De vlegel was rond, of ietswat afgeplat. Aan het boven-eind waren drie gleuven uitgespaard. Daarover kwam een zware lederen kap van varkensleder. Die kap werd aan de vlegel bevestigd met sterke lederen riempjes, die in de gleuven van het hout pasten.

De steel of de "vleugergeer" moest van vlierbomenhout zijn of "oeunt" (spreek de klank uit zoals in het franse woord "soeur").

Dit hout is zeer sterk en heel glad. Die oeunten steel moest steeds draaien in de hand. Aan het einde van de steel was een ijzeren oog. Met een lange, smalle lederen riem van varkensleder, werd de vlegel aan de steel bevestigd.

Zoals reeds gezegd moest de steel in de hand kunnen draaien als de armen naar omhoog gingen. Anders kreeg men onverbiddelijk de vlegel tegen het achterhoofd. Dan was men voor een tijdje uitgeteld. Ik weet er van mee te spreken.

Dat dorsen was een ziclig een eentonig werk als men alleen was. Met twee-man ging het heel goed en met drie was het zelfs een pretje.

Men zag het werk vooruit gaan en de kadans hield er de moed in.

Bij zonneschijn werden de schoven in de zon gezet, dan kwam de graan-korrel gemakkelijker los. Als het vroer ging het dorsen ook beter.

Als de laag graan en kaf te dik werd op de dorsvloer of de deel of de "ere" in het dialect, dan moest er "gegritseld" worden.

Met een houten hooirijf werden dan de stukjes stro uit het graan verwijderd. Het graan met het kaf en het stof werd dan tegen de muur op een dikke hoop getrokken en het dorsen herbegon. Van het korte stro werden "haarbussels" gebonden.

In de oorlog 14-18 kwamen dan de dorsmolens op. Dit waren zware houten gevaarten, die van hoeve tot hoeve trokken en aan loondorsen deden.

Het graan werd er langs boven los "ingevoederd". De machine dorste het graan, blies het stof en het kaf er uit en leverde het zuivere graan in zakken af. Het kaf werd op de kafzoder geblazen en het gedorsen stro kwam er langs achter over de schudders uit.

In het begin moest het kaf ook opgevangen worden in zakken en weggedragen worden. Toen kwam ook het stro los uit de machine. Een tiental vrouwen moesten dan dit losse stro tot schoven binden. Er werd daar een ferm stukje "gelanceerd". Af en toe was er ook wel eens ruzie.

De eerste dorsmolens werden aangedreven door een stoommachine op wielen. Dat was een locomobiel. In de volksmond was de dorsmachine de "houten" en de stoommachine was de "ijzeren".

In 1923 kwam te Hoegaarden de electriciteit. Weldra werden de stoommachines vervangen door elektrische motoren. Met lange bamboestaken werden koperen haken aan de leiding gehangen.

Aan die haken waren lange kabels vast, die dan naar de motor gingen. Dit vergemakkelijkte het werk. Doch op het veld kon niet meer gedorsen worden.

Maar weldra kwamen dan de dieselmotoren en dat was weer een stap vooruit. Na de tweede wereldoorlog kwamen dan de zware tractoren. Die konden de dorsmolens zelf slepen en eenmaal de machine klaar in de schuur konden deze tractoren ook de machine aandrijven langs een aftakas.

De dorsmolens konden weldra ook het stro binden tot schoven en kort daarna werd het stro samengeperst in "botten". Maar dit alles is voorbij.

In de vijftiger jaren zijn dan de pikdorsers gekomen. Deze monsterachtige machines pikken het graan, het dorsen gebeurt op hetzelfde ogenblik. Het zuivere graan kan onmiddellijk naar de graansilo's gevoerd worden. De stoffige "boel" van het dorsen is voor goed voorbij op de hoeve.

Laat ons nu eventjes lachen:

Achter de pikdorsers kan nog een graanmolen komen en een bakkersoven. Wie zal de machine uitvinden die de gebakken broodjes kan afleveren? Het zou een pikdorsmolenbakkerij kunnen worden.

A. 69 DE WAN

=====

Als er met de vlegel gedorst wordt, moet er af en toe "gegritseld" worden, hebben we gezegd.
Het uitgegritselde graan komt tegen de muur op een dikke hoop.
Als de hoop te dik wordt moet het graan gezuiverd worden.
Het kaf en het stof moeten verwijderd worden.
Dit was certijds een zwaar werk.

De mandenvlechter moest met wissel van tenen een wan vlechten.
In het museum is een mooi exemplaar.
Een paar schoppen graan werden in de wan gedaan. De werkmans ging dan in de tocht staan. Hij wipte steeds opnieuw de wan naar omhoog.
De wind blies het kaf en het stof weg.
Het zware graan viel steeds terug in de wan.
Uiteindelijk was het graan dan min of meer zuiver. Maar het stak zo nauw niet.
Stel je even voor dat men alzo honderden kilo's graan moest zuiveren ! Van werken gesproken.....

A. 27 DE WANNMOLLEN

=====

Een grote verbetering van de wan, was de wannmolen.
Een onbeschadigd exemplaar is in het museum.
Het is een kleine, simpele en heel ingenieuze machine.
Een man brengt de wannmolen op gang met een zwengel. Vier dunne planken draaien snel rond en zorgen voor een ferme wind.
Het gedorsen graan komt bovenaan in een houten trog.
Een tweede man regelt het debiet met een schuif.
Het graan valt op een zift, die snel heen en weer schuift.
De wind blaast het kaf en het stof weg, evenals de lichte graankorrels.
Dit is het "vernemen" graan of de "krinsen". Deze "krinsen" vallen in een afzonderlijk deel van de molen.
De zware korrels vallen door de zift en glijden langs een plank naar beneden. In deze plank is nog een vaste zift. De onkruidzaden vallen er door. Het zuivere graan wordt op een groot zeildoek verzameld en in zakken gevuld.
Het werken met de wannmolen was een grote stofboel, maar een grote stap vooruit op de wan. Op een dag kon men vele honderden kilo's graan zuiveren.

Wordt vervolgd....

=====

OUDE TESTAMENTEN UIT
HET PAROCHIEARCHIEF
VAN HOEGAERDEN

=====

vervolg....

T. 136 TESTAMENT van Lucretia Smets, weduwe wijlen Peeter Van Laer
(21-1-1683)

=====

Haar dochter Helens, gehuwd met Henrick Del Vaux krijgt voor de aan haar verleende diensten en "montcoost" gedurende 6 jaar de som van 300 gulden, berustend in handen van Joris Dasten (?) te Tienen. Erfgenamen zijn haar kinderen.
Getuigen: Michel Saelmaeckers en Jan Gilain (Gillans)
Gemaakt door pastoor J. Vanden Putte in het huis van Henrick Del Vaux mulder te Schorc.

T. 137 JAARGETIJDJE voor de familie J. Van Molle
===== (Rente van 3 gulden
ten laste van de erfgenamen Laureys Denijs, daarna ten laste van Vin-
cent Bueckens (30-12-1683)
Extrakt uit de schepenprotocolle

Vincent Bueckens heeft verklaard ontvangen te hebben van E.H. Vanden Putte de som van 48 guld. BB. eens van redemptie enor rente van 3 gulden erfelijk gedaan of gerantbourseers door de erfgenamen Laureys Denijs, gelegateerd onder andere renten bij de erfgenamen van wijlen Jan Van Molle en Maria Assels om voor hen, hun voorouders en "vrindensielen" een jaargetijde te doen.
De 3 gulden zijn gehypothekerd op huis en hof gelegen op de straat die gaat van Hoogaerden naar Steenberghe, reg. de weduwe Anthoine De Lonqueval en Berthel Peeters.
De erfgenamen Vincent Bueckens moeten de drie gulden rente blijven betalen aan J.B. Stevens uit kracht van verkoop van de voorschreven grond.
Getuigen: E.H. Philippus Vanden Deyck, pastoor te Lumen en Margriet Bormans.

Gemaakt door notaris M. Nijs.

wordt vervolgd.....

KULTUUR KRANT

bijlage van ALPAIDIS
tijdschrift voor heemkunde
't nieuwhuys museum

- een uitgave van de Kultuurkring 't Nieuwhuys
- bijvoegsel van Alpaidis nr. 69

LEUWS van de DIERORDE

15 November 1982 is terug een mijlpaal voor de Dierorde, op deze dag werd een "DOMICELLAGILDE" opgericht. Deze gilde bevat de edelvrouwen uit de Orde, die gekozen werden als jaardomicella. Ze gaan samen onze Orde meer luister en mogelijkheden geven, om de Hoegaardse folklore nog meer in het daglicht te brengen.

De plechtige intronisatie had plaats in het Parochiecentrum in aanwezigheid van 49 Ridders en edelvrouwen.

Deze avond stond volledig in het teken van onze Domicella's, zelf de Grootkanselier gaf zijn roerstok af aan de jaardomicella,

Bij het eten van lekkere pannenkoeken en een gezellig onderonsje werd het stilaan laat.

En dan liet de Domicellagilde van zich horen, de Hoge Raad ontving volgende brief:

Hoch Edele Leden van de Hoge Raad

De Rouststock (roerstok) is in veiligheid - ontvoerd. Indien U den terug wil bekomen, moet er natuurlijk een losgeld betaald worden. Dit zal gebeuren tijdens de kroning van de Dierkeizer. Plaats en datum worden bepaald. Voor het losgeld nemen de ontvoerders contact op.

De Domicella's

Tot daar het bericht. En nu is het woord aan de Hoge Raad ???

Aan alle vrienden van 't Nieuwhuys,

1982 loopt ten einde en bij deze gelegenheid
houd ik er aan om aan alle leden van het Museum, een ge-
lukkig en voorspoedig Nieuwjaar te wensen, een goede ge-
zondheid en de verwezenlijking van al Uw betrachtingen.

Op kultureel gebied mag het verlopen jaar,
ondanks de verminderde staatssteun, als bevredigend
worden beschouwd. Laat ons hopen dat het nieuwe jaar,
even goed mag verlopen. Dit kan nochtans alleen gebeuren
met Uw medewerking. Daarom verzoek ik U, zo U verder Uw
sympathie aan onze instelling wenst te betonen, Uw lid-
maatschap voor 1983 zo snel mogelijk te willen her-
nieuwen. Alzo vergemakkelijkt U onze administratie en
verzekert U de continuïteit in de verzending van het tijds-
chrift.

De bijdrage voor 1983 blijft zoals voorheen aan
200 fr. (gewoon lid), 300 fr. (Erelid) of 500 fr. (Bescher-
mend lid), som die kan gestod worden op bankrekening nr.
310.0370021.52 van het Nieuwhuys-Museum - Hoegaarden.

U bij voorbaat hiervoor dankend, verzoek ik U,
mijn oprechte gevoelens van hoogachting te willen aan-
vaarden.

H. Van Nerven
Voorzitter